IZVEŠTAJ O STANJU LJUDSKIH PRAVA U SRBIJI

ZAVRŠNI PREGLED

Republika Srbija je ustavna, višepartijska parlamentarna demokratska država. Međunarodni posmatrači procenjuju da su na parlamentarnim izborima održanim 16. marta birači imali istinski izbor i da su tokom predizborne kampanje poštovane osnvne slobode, mada postoje verodostojni izveštaji o zastrašivanju glasača i nepravilnostima u glasačkim spiskovima. Srpska napredna stranka osvojila je apsolutnu većinu na parlamentarnim izborima i stala je na čelo vladajuće koalicije. Vlasti su zadržale efikasnu kontrolu nad bezbednosnim snagama.

Najozbiljniji problemi iz domena ljudskih prava u toku izveštajne godine bili su diskriminacija i društveno nasilje nad pripadnicima manjinskih grupa, pre svega Romima. Veliki problem predstavlja i maltretiranje novinara i pritisci zbog kojih su prinuđeni da vrše autocenzuru. Korupcija u zdravstvu, obrazovanju i više grana vlasti, među kojima je i policija, kao i neefikasan rad pravosudnih organa, zbog čega se sudski procesi nepotrebno otežu i odlažu, a osumnjičeni produženo zadržavaju u istražnom pritvoru, pogađaju građane koji traže zadovoljenje pravde.

Među ostalim problemima zabeleženim u izveštajnoj godini su i grubo postupanje policije s pritvorenicima; cenzura interneta i ometanje privatne komunikacije od strane vlasti; maltretiranje boraca za ljudska prava, kao i grupa i pojedinaca koji se kritički odnose prema vlastima; izostanak dugoročnih rešenja za veliki broj raseljenih lica; nepravilnosti na izborima; društveno i porodično nasilje nad ženama, decom i osobama sa invaliditetom; trgovina ljudima; maltretiranje lezbijskih, homoseksualnih, biseksualnih i transrodnih (LGBT) grupa i njihovih pripadnika.

Vlasti su pristupale krivičnom gonjenju javnih službenika, kako onih iz policije tako i onih na drugim državnim položajima, tamo gde je javnost prijavila ovakve prestupe. No i pored toga mnogi posmatrači veruju da su brojni slučajevi korupcije, grubog postupanja policije i drugih povreda položaja prošli nezabeleženo i nekažnjeno.

Prvi deo. Poštovanje integriteta ličnosti i zabrana:

a. Neosnovanog ili nezakonitog lišavanja života

Nema podataka da su vlasti ili njeni predstavnici činili neosnovana ili nezakonita ubistva.

Porodica Bitići je 30. jula podnela generalnu pritužbu Radnoj grupi UN za prisilne nestanke u vezi sa ubistvom trojice Amerikanaca poreklom sa Kosova, braće Ilija, Agrona i Mehmeta Bitića, koje su zarobile srpske paravojne jedinice 1999. U generalnoj pritužbi kritikuje se nedovoljan napredak u rešavanju slučaja. Početkom septembra Tužilaštvo za ratne zločine Republike Srbije omogućilo je kontakt sa svedocima stranom timu koji istražuje ubistva. Iz Tužilaštva su obavestili tim istraživača da i pored izostanka konkretnog napretka i dalje rade na tom slučaju. Fond za humanitarno pravo je objavio 30. septembra izveštaj o suđenjima za ratne zločine u proteklih deset godina gde se slučaj braće Bitića navodi kao primer slučaja u kome nije bilo adekvatnog napretka.

Specijalno Veće za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu nastavlja da istražuje i vodi postupke za zločine počinjene u sukobima 1991-99 u bivšoj Jugoslaviji i nastavlja da sarađuje u razmeni informacija i dokaza sa Hrvatskom, Crnom Gorom, Bosnom i Hercegovinom, kao i sa Misijom vladavine prava EU na Kosovu (EULEX).

U Višem sudu za ratne zločine doneta je 11. feburara osuđujuća presuda za devet pripadnika paravojne formacije poznate kao „Šakali“ zbog ubistva više od 120 albanskih civila u sukobima na Kosovu 1999. Dvojica pripadnika oslobođeni su krivice. Devetorica ostalih osuđeni su na kaznu u rasponu od dve do dvadeset godina. Na sudu je utvrđeno da se jedinica nalazila pod komandom Vojske Jugoslavije. Tužilaštvo za ratne zločine podnelo je žalbu 3. jula tražeći maksimalne kazne za sve okrivljene.

b. Otmica ljudi

Nema podataka o politički motivisanim nestancima i otmicama ljudi.

c. Mučenja i drugih vidova okrutnih, nečovečnih i ponižavajućih postupaka ili kazni

Iako Ustav zabranjuje ovakve činove policija povremeno tuče pritvorenike i maltretira ljude, uglavnom prilikom hapšenja ili u istražnogm pritvoru, s ciljem da iznudi priznanje. Tako prikupljeni dokazi ne prihvataju se na sudu. No i pored toga se pripadnici policije ponekad služe ovim metodama da bi došli do izjave.

Zamenik zaštitnika građana saopštio je 3. jula da postoje primeri da vlasti tolerišu određene slučajeve zlostavljanja iako nema dokaza o postojanju sistemske torture. Zamenik zaštitnika građana je naveo kako je identifikovano nekoliko slučajeva zlostavljanja u kojima je izostala pravovremena ili adekvatna reakcija, i ukazao na propuste nadležnih vlasti, koje nisu ispunile svoju dužnost da se bore protiv nekažnjivosti u slučajevima zlostavljanja.

Evropski sud za ljudska prava (ECHR) je u junu utvrdio da vlasti nisu sprovele istragu u slučaju torture 37 zatvorenika za vreme suzbijanja zatvorskih nereda u Nišu 2006. Sud je naložio državi da isplati 135.000 evra (169 hiljada dolara) odštete.

Stanje u zatvorima i pritvorskim jedinicama

Mnogi zatvori i pritvorske jedinice ne ispunjavaju međunarodne standarde i zabrinjavajuće su prenaseljeni, sanitarni uslovi u njima su uglavnom loši, slabo su osvetljeni i provetreni, zatvorsko osoblje je nedovoljno disciplinovano i obučeno. Vlasti dopuštaju zaštitnicima ljudskih prava da obilaze zatvore u svojstvu nezavisnih posmatrača.

Fizički uslovi: U zatvorima vladaju surovi uslovi zbog prepunjenosti smeštajnih kapaciteta, fizičkog maltretiranja zatvorenika, loših sanitarnih uslova i neadekvatne medicinske zaštite. U junu je zamenik zaštitnika građana Miloš Janković javno izneo da su i pored nedavnog napretka zatvorski uslovi i dalje nezadovoljavajući i da Srbija nije uspela da ispuni standarde Evropske unije.

U maju su lokalni mediji objavili da u zatvorima boravi blizu 10.200 zatvorenika. Procenjuje se da su maksimalni smeštajni kapaciteti devet hiljada mesta (što je povećanje u odnosu na

6.500, koliko je prijavljeno 2013. godine). Žene čine blizu tri posto zatvorske populacije, a jedan posto su maloletni prestupnici. I mada nema podataka da vlasti dozvoljavaju da muškarci i žene zajedno služe kaznu, mlađi zatvorenici nisu propisno odvojeni od starijih u Vaspitno-popravnoj ustanovi u Valjevu, a povremeno dolazi do mešanja starije i mlađe populacije i na drugim mestima, iako je to zakonom zabranjeno. Zatvorski uslovi su isti za kažnjenike oba pola.

Zatvorski uslovi, međutim, osetno variraju od ustanove do ustanove. Čuvari nisu adekvatno obučeni za postupanje sa zatvorenicima.

Iz Uprave za izvršenje krivičnih sankcija saopštili su da su 2013. u zatvorima preminula devetorica zatvorenika. Podaci o uzrocima njihove smrti nisu bili dostupni.

Nema podataka da je zatvorenicima nedostajala hrana ili voda za piće. U jednom zatvoru ne postoji prostor za obedovanje i kažnjenici jedu u ćelijama, zbog čega vladaju loši higijenski uslovi. U drugom zatvoru deo kažnjenika spava na dušecima na podu ispod kreveta drugih kažnjenika. U visoko obezbeđenim „zatvorenim“ krilima ponekad ne postoji prirodno osvetljenje i valjano provetravanje.

Administracija**:** Evidencija zatvorenika ne vodi se na adekvatan način. Iako su službenici Uprave za izvršenje krivičnih sankcija 2009. dobili, zahvaljujući sredstvima iz Evropske unije, kompjuterski program za vođenje evidencije o zatvorenicima za devet od 29 zatvora, vlasti tokom izveštajne godine nisu ništa preduzele da poboljšaju situaciju. U prva tri meseca 203 osobe započele su alternativni vid služenja kazne, u šta spada kazna rada u javnom interesu, boravak u kućnom pritvoru ili uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom. Zamenik zaštitnika građana za zaštitu prava lica lišenih slobode primio je od januara do septembra gotovo dvesta pritužbi zatvorenika. Zatvorenici i pritvorenici imaju pravo na posete i na poštovanje verskih običaja po sopstvenom izboru. Zatvorenici mogu podnositi žalbe sudskim vlastima bez cenzure i vlasti uglavnom proveravaju verodostojne pritužbe na neljudske uslove.

Nezavisni posmatrači: Vlasti dopuštaju nezavisnim posmatračima, kao što su grupe boraca za ljudska prava, predstavnici medija, Međunarodni komitet Crvenog krsta (ICRC) i Evropski komitet za sprečavanje mučenja Saveta Evrope, nadgledanje situacije. Predstavnici Međunarodnog komiteta Crvenog krsta posetili su 2013. četiri pritvorske ustanove i dali poverljive preporuke o tome kako se mogu poboljšati uslovi života zatvorenika.

Zaštitniku građana dopušteno je da obilazi zatvorenike i da daje preporuke u vezi sa zatvorskim uslovima. Zaštitnik građana je u toku godine u nekoliko navrata obišao zatvore i pritvorske ustanove. Ombudsman je izneo nekoliko preporuka vastima povodom toga što se zatovrenicima ne plaća radno angažovanje, što nemaju uslove za neometano provođenje kvalitetnog vremena, što nemaju uslove za održavanje kontakta sa decom, kao i u vezi sa uslovima življenja. Zaštitnik građana je, pored toga, utvrdio da se u okviru kaznenog sistema ne pruža adekvatna pomoć zatvorenicima sa duševnim poremećajima. Lokalne nevladine organizacije koje nadgledaju rad zatvora uglavnom deluju izvan uticaja političkih tela.

Poboljšanja: Ministar pravde Nikola Selaković izjavio je 5. jula da su u zatvorskim ustanovama u državi znatno poboljšani uslovi i da je ukupan smeštajni kapacitet povećan posle izgradnje novih objekata i renoviranja postojećih. Selaković je 17. septembra izjavio da je zahvaljujući proširenju ukupan kapacitet zatvorskih ustanova povećan na devet hiljada

mesta. Od 23. jula u zemlji je otvoreno 16 od planiranih 25 kancelarija za izvršenje alternativnih sankcija.

d. Nezakonitog lišenja slobode ili pritvaranja

Zakon zabranjuje neosnovano hapšenje i pritvaranje, i vlasti uglavnom poštuju ove zabrane.

Uloga policije i bezbednosnog aparata

Oko četrdeset tri hiljade policijiskih službenika nalazi se u nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova. Civilne vlasti zadržale su efikasnu kontrolu nad pet glavnih sektora koji nadziru rad 27 područnih policijskih uprava (i koordinacionu upravu za Kosovo i Metohiju), što su u nadležnosti Narodne skupštine. Vlasti imaju delotvorne mehanizme za istraživanje i kažnjavanje zloupotreba i korupcije. Pravo na korišćenje vatrenog oružja prema zakonu imaju pripadnici policije, službenici Bezbednosno informativne agencije (BIA) i zatvorski čuvari. Ne postoji specijalizovano državno telo koje bi ispitivalo ubistva koja su počinili pripadnici bezbednosnih snaga. Policija, BIA i Uprava za izvršenje policijskih sankcija proveravaju ove slučajeve na unutrašnjim pretresima.

Rad policijskih snaga je neujednačen. Mada su službenici uglavnom Srbi, ima i Bošnjaka (muslimani slovenskog porekla), Mađara, Crnogoraca i manji broj pripadnika albanske nacionalnosti i drugih manjina. Vlasti su preduzele korake da povećaju zastupljenost manjina u policijskim snagama u multietničkim sredinama. Na primer, za potrebe srpske policije regrutovano je, odabrano i obučeno 87 kandidata sa juga Srbije: od toga su 57 Bošnjaci, među kojima je 12 žena. Kandidati su u aprilu završili obuku, posle čega su raspoređeni u Policijsku upravu Novi Pazar.

Probleme zadaju korupcija i nekažnjivost. Stručnjaci iz civilnog društva zapazili su da se tokom izveštajne godine dodatno poboljšao kvalitet unutrašnje policijske istrage, pre svega zahvaljujući primeni novog Zakonika o krivičnom postupku. Četrdeset četiri inspektora iz Sektora unutrašnje kontrole istražilo je 3.171 pritužbu na postupanje policijskih službenika. Od oktobra su pripadnici Sektora unutrašnje kontrole ispitali 233 pritužbe i pokrenuli postupak protiv 177 službenika policije. Ministarstvo unutrašnjih poslova održava posebnu telefonsku liniju preko koje građani mogu prijaviti slučajeve policijske korupcije. Tokom izveštajne godine vlasti su sponzorisale tri obuke iz borbe protiv korupcije, a učesnici su bili policajci, pripadnici graničnih patrola, tužioci i carinici.

Privođenje i postupanje s pritvorenicima

Nadležni organi uglavnom sprovode hapšenja samo uz nalog. Istražni sudija ili sudija za prethodni postupak po zakonu su dužni da odobre svako zadržavanje duže od 48 sati, što se u praksi poštuje. Sudije mahom uvažavaju preporuku policijskog službenika ili tužioca da se osumnjičeni zadrži u pritvoru punih 48 sati, ako je ta mera neophodna za ispitivanja osumnjičenog. Odmah po ispitivanju tužilac odlučuje da li će uhapšenog pustiti na slobodu ili će zahtevati da sudija za prethodni postupak odredi predistražni pritvor.

Od početka primene novog Zakonika o krivičnom postupku u oktobru 2013. veći broj optuženika dobio je mogućnost da se brani sa slobode. No i pored toga mogućnost odbrane sa slobode i dalje nije dovoljno česta alternativa pritvoru. Ima slučajeva da su vlasti držale osumnjičenog u pritvoru i kada to nije bilo potrebno. Jedan takav primer jeste pritvaranje tri

lica u vreme majske krizne situacije, pod sumnjom da su širila paniku, time što su na stanici društvene mreže stavljali nepotvrđene informacije o tome kako veliki broj leševa pluta poplavljenim ulicama. Kao razlog za pritvor vlasti su navele da bi osumnjičeni verovatno ponovili prestup.

Zakon predviđa mogućnost polaganje kaucije, ali uhapšeni je retko koriste. Primetan je trend da kauciju češće traže okrivljeni za organizovani kriminal, korupciju na visokom nivou i ratne zločine, te da im se češče odobrava kućni pritvor.

Ustav nalaže da policija smesta mora saopštiti uhapšenim licima njihova prava, što vlasti uglavnom poštuju. Prema zakonu tužilac i policija ne smeju ispitivati osumnjičenog pre nego što ga obaveste o tome da ima pravo da traži pomoć branioca, niti ga smeju ispitivati kad tužilac nije prisutan. Zakon predviđa da se branilac dodeli osumnjičenom na teret budžetskih sredstava u slučaju da ga ne može sam obezbediti. Vlasti uglavnom dopuštaju članovima porodice da obilaze osumnjičene u pritvoru. Osumnjičenima za teška krivična dela pritvor može biti produžen do deset meseci bez podizanja optužnice.

Zakon zabranjuje nadležnima da nepotrebno odlažu podizanje zvanične optužnice protiv osumnjičenog, kao i da odugovlače istragu. Prema zakonu istragu treba završiti za šest meseci, ili 12 kad je slučaj u nadležnosti specijalnih sudova (organizovani kriminal, korupcija na visokom nivou, ratni zločini). No i pored toga se događa da trajanje istrage prekoračuje propisani vremenski limit, jer ne postoje jasne posledice za slučaj nepoštovanja zakonskog roka.

Pritvor u istrazi: Problem i dalje zadaje preterano podužavanje predistražnog pritvora. Od jula blizu 16 posto ukupne zatvorske populacije čine lica u sudskom pritvoru. Nema podataka o prosečnom trajanju predistražnog pritvora, ali nije moguće ni dati pouzdanu procenu, budući da se pritvor ukida čim prestanu da važe razlozi za njegovo određivanje, što varira od slučaja do slučaja. Sud je uglavnom obavezan da u najkraćem roku donese odluku o zadržavanju u pritvoru. Ustav i zakon ograničavaju trajanje predistražnog pritvora na najduže šest meseci, međutim, od trenutka podizanja optužnice nema zakonskog ograničenja za njegovo trajanje. Ni trajanje pritvora tokom žalbenog postupka nije zakonski ograničeno. Usled neefikasnih sudskih procedura, koje se uglavnom ne mogu izbeći, često se dugo čeka na početak suđenja. Kad proces jednom otpočne, obično dugo traje.

Na Ustavnom sudu i dalje se razmatra problem produženog trajanja pritvora. Krajem 2013. Ustavni sud je presudio da je bivšem ministru privatizacije neustavno produžavan pritvor. Kao i u prethodnim slučajevima, među koje spada i slučaj Miroslava Miškovića, predsednika Delta holdinga, Ustavni sud je odlučio da nije bilo dovoljnog osnova za produženje pritvora. Zapravo, njegovo pritvaranje bilo je u suprotnosti sa odavno ustanovljenom pozicijom Evropskog suda za ljudska prava prema kojoj pritvor mora biti ne samo određen po zakonu, već i opravdan i neophodan. Nisu zabeleženi slučjaevi da je vreme koje je optuženi proveo u pritvoru tokom istražnog postupka i tokom sluđenja premašilo maksimalnu kaznu zaprećenu za krivično delo zbog koga mu se sudi.

Zakon dopušta neograničeno lišenje slobode zatvorenika koji je zbog duševne bolesti proglašen opasnim za druge.

Amnestija: U skladu sa Zakonom o amnestiji u 2013. iz zatvora je pušteno 1.185 osoba. Nema podataka da je od okotobra bilo predsedničkog pomilovanja.

e. Uskraćivanja prava na pravično i javno suđenje

Ustav jemči nezavisnost sudstva, ali u pravosuđu je i dalje prisutna korupcija i osećaju se politički uticaji.

Sudija koji je predsedavao suđenjem za korupciju Miroslavu Miškoviću, predsedniku Delta holdinga, nije decembra 2013. reimenovan na položaj predsednika Specijalnog suda za organizovani kriminal. Ovo se odigralo ubrzo pošto je predsedavajući sudija doneo odluku u vezi sa uslovima pod kojima će se Miškoviću odobriti kaucija. Sudija je tvrdio da je dve nedelje pre nego što je završeno njegovo predsedavanje sudskim odeljenjem i neposredno po donošenju odluke o kauciji, pozvan jedne subotnje večeri u sudnicu gde mu je pretpostavljeni sudija naložio da promeni odluku ili će biti smenjen i kao sudija i kao predsednik sudskog odeljenja. Nadređeni sudija je posle ovoga pokrenuo disciplinski postupak protiv smenjenog sudije zbog navodne nepropisne komunikacije s medijima. Međunarodni eksperti, kao i sudije i tužioci u Srbiji, smatraju da bi ovaj slučaj mogao narušiti nezavisnost sudstva.

Sudski postupci

Ustav i zakoni jemče okrivljenima poštovanje pretpostavke nevinosti. Vlasti su dužne da u najkraćem roku podrobno obaveste okrivljenog o delu koje mu se stavlja na teret i da mu, ako je potrebno, obezbede besplatan prevod na jezik kojim govori. Okrivljeni ima pravo na pravično i javno suđenje bez nepotrebnih odlaganja, mada postoji mogućnost da se javnost isključi tokom postupka ako sudija zaključi da će tako zaštititi moral, javni red, nacionalnu sigurnost, interes manjina ili dok svedočen zaštićeni svedoci. Na suđenjima ne postoji klasična porota, već sudije-porotnici koji prisustvuju svim suđenjima osim onim za organizovani kriminal i ratne zločine. Okrivljeni imaju takođe pravo da im se o trošku države obezbedi branilac u slučaju kada je odbrana obavezna ili kada okrivljeni nema sredstava da sam angažuje predstavnika, te kada nema dovoljno vremena ili mogućnosti za pripremu odbrane. Okrivljeni imaju pravo da razmatraju dokaze vlasti i da ispituju svedoke, i ne smeju biti prisiljavani da svedoče ili da priznaju krivicu. I okrivljeni i tužilac imaju pravo žalbe na presudu. Vlasti u praksi uglavnom poštuju ova prava, mada se okrivljeni ponekad žale da im nije bilo dopušteno da predoče svoje dokaze sudu i da pozovu svedoke da svedoče. Okrivljeni lošijeg materijalnog stanja teže angažuju pravnog zastupnika, budući da u državi ne postoji besplatna pravna pomoć u svakoj prilici. Besplatna pravna pomoć zajemčena je samo u težim slučajevima, kada okrivljeni po zakonu mora imati branioca.

Politički osuđenici i pritvorenici

Nema potvrđenih podataka o postojanju političkih osuđenika ili pritvorenika. Postoje pak izveštaji da su vlasti iz političkih motiva hapsile pojedince zbog korupcije.

Građanske parnice i pravni lekovi

Ustav jemči pravo građanima da se u slučaju kršenja ljudskih prava žale Ustavnom sudu. Osim što odlučuje o tome da li je došlo do povrede ljudskih prava, odluka ovog suda omogućava potraživanje odštete. Vlasti mahom poštuju odluke koje je Ustavni sud doneo.

Odluke regionalnog Suda za ljudska prava

Srbija je pod jurisdikcijom Evropskog suda za ljudska prava. Država poštuje odluke i naredbe suda.

Vraćanje imovine

Agencija za restituciju Republike Srbije omogućava vraćanje imovine koju su komunističke vlasti oduzele posle Drugog svetskog rata ili u naturalnom obliku ili, kad prvi slučaj nije moguć, u vidu novčane kompenzacije u obveznicama u iznosu do 500 hiljada evra (625.000 dolara). Agencija prima zahteve od 2012, a krajnji rok za podnošenje je bio mart. Prema navodima agencije, razrešeno je 20 posto od blizu 73 hiljade primljenih zahteva. Prema procenama, Agenciji će biti potrebne dve do tri godine da razreši sve zahteve za vraćanje imovine u naturalnom obliku. Sa davanjem finansijske kompenzacije u obveznicama počeće se naredne godine. Prema drugom zakonu moguće je vraćane oduzete imovine u naturalnom obliku, putem finansijske nadoknade ili supstitucijom imovine, što registrovanim verskim zajednicama omogućava dodatni vid obeštećivanja. Država i dalje ne rešava zahteve za vraćanje imovine koja je oduzeta posle završetka Drugog svetskog rata i sada se nalazi u državnom vlasništvu, kao i imovine oduzete žrtvama Holokausta u vreme Drugog svetskog rata, posebno u slučaju kad je reč o imovini bez naslednika. U Zakonu o vraćanju oduzete imovine navodi se da će pitanje imovine bez vlasnika biti regulisano posebnim zakonom koji tek treba da bude donet.

f. Neosnovanog ugrožavanja nepovredivosti privatnosti, porodice, stana ili prepiske

I mada su Ustavom ova dela zabranjena, ima navoda da vlasti nisu poštovale ove zabrane. Iako zakon obavezuje pripadnike Ministarstva unutrašnjih poslova da traže pismeno odobrenje suda pre nego što počnu da nadgledaju sumnjive kriminalne radnje, ili nalog da uđu u tuđi posed, izuzev kada treba zaštititi nečiji život ili posed, policija povremeno krši ove uredbe.

Borci za ljudska prava veruju da im vlasti nadziru komunikaciju, a većina posmatrača veruje da vlasti povremeno nadziru komunikaciju, prisluškuju razgovore i čitaju poštu i mejlove. Iz kancelarije Zaštitnika građana smatraju da je BIA možda prekršila Ustav sprovodeći tajni pretres kuće osumnjičenog narko-bosa Darka Šarića.

U junu je Narodna skupština modifikovala zakon po kome vlasti mogu pristupiti podacima o komunikaciji bez sudskog naloga, pa je narušavanje tajnosti elektronskih pisama i presretanje komunikacije dozvoljeno samo kad za to postoji nalog ili pod određenim specijalnim okolnostima. Čak i kad se uzmu u obzir specijalne okolnosti, BIA mora tražiti retroaktivni nalog da opravda nadziranje. I mada nove zakonske mere predstavljaju značajno poboljšanje, određene pojedinosti u vezi sa zakonom ostaju nejasne. Na primer, ako sud ne izda retroaktivni nalog, zakon nalaže da se svaki materijal do koga se došlo nezakonitim putem uništi i da se o tome napiše izveštaj, ali nije precizirano ko treba da napiše izveštaj, šta u njemu treba da stoji, gde će biti zaveden i kako mu se kasnije može pristupiti.

Drugi deo. Poštovanje građanskih sloboda, kao što su:

a. Sloboda izražavanja i medija

Ustav i zakoni garantuju slobodu izražavanja i slobodu štame. Ove slobode narušavaju netransparentnost medijskog vlasništva, mešanje vlasti u pitanje medijskog vlasništva, pretnje i napadi na novinare.

Sloboda izražavanja: Ustav jemči slobodu izražavanja, ali dopušta njeno izuzetno ograničavanje kad je to „neophodno radi zaštite prava i ugleda drugih, čuvanja autoriteta i nepristrasnosti suda i zaštite javnog zdravlja, morala demokratskog društva i nacionalne bezbednosti Republike Srbije“. I mada u zakonu nema posebne odredbe o govoru mržnje, „izazivanje“ nacionalne, rasne ili verske netrpeljivosti smatra se krivičnim prestupom.

Sloboda štampe: Nezavisne medijske organizacije uglavnom su bile aktivne i izražavale su širok spektar mišljenja; postoje, međutim, navodi da vlasti cenzurišu medije. Većina štampanih i elektronskih medija su nezavisni i nalaze se u privatnom vlasništvu, mada država i dalje raspolaže ogromnim medijskim sredstvima; nastavljena je privatizacija medija u vlasništvu opština, ali proces još nije okončan. Pojedine medijske organizacije nisu javno otkrile podatke o vlasničkoj strukturi, zbog čega posmatrači sumnjaju u njihovu nezavisnost.

U avgustu je Narodna skupština donela tri nova zakona o medijima (Zakon o javnom informisanju i medijima, Zakon o elektronskim medijima i Zakon o javnim medijskim servisima) kojima su državni zakoni usklađeni sa zakonima u Evropskoj uniji. Vlada je naglasila da će se ovim zakonima obezbediti dalja liberalizacia medijskog tržišta i veća medijska sloboda.

Nasilje i uznemiravanje: Zakon zabranjuje pretnje i sve vidove pritisaka na javna glasila i novinare i svako drugo mešanje koje može ugroziti njihov rad. U izveštajnoj godini pojedini reporteri i medijske organizacije bili su izloženi vandalskim napadima, zastrašivanju i fizičkim napadima. U julu je surovo pretučen urednik agencije vesti; uvredljive reči koje su napadači uzvikivali ukazuju na to da su znali identitet žrtve. Pojedinim novinarima, koji su bili meta pretnji zbog posla kojim se bave, dodeljena je na osnovu policijske procene dvadesetčetvoročasovna policijska zaštita.

Cenzura ili filtriranje sadržaja: Postoje navodi da država cenzuriše medije. Zakon nalaže da javno informisanje bude slobodno i da u interesu javnosti ne podleže cenzuri. Zakon zabranjuje svako ograničavanje javnog informisanja kojim se sprečava slobodna razmena ideja, informacija i mišljenja. Zakon takođe zabranjuje da se javna glasila i njihovo osoblje izlažu pritisku, ali i svaki oblik mešanja koji ih ometa u obavljanju posla.

Mediji su ponekad zbog ekonomskog pritiska prinuđeni da vrše autocenzuru. Budući da opstanak medija u najvećoj meri zavisi od reklamiranja, reklamne agencije su u izuzetnoj prilici da utiču na njihov rad, između ostalog i tako što će na netransparentan način prekidati reklamne ugovore, unositi jednostrane promene u važeće ugovore i neravnomerno raspoređivati sredstva iz javnog budžeta i reklamnih fondova pod kontrolom države (kao što su fondovi namenjeni javnim preduzećima i opštinama). Veruje se da se znatan procenat reklamnog prihoda obezbeđuje iz fondova pod kontrolom države, čime država dobija snažan upliv u rad medijskih kuća. U septembru su ukinuta tri politička tok šoua, koja se dugo emituju, što je izazvalo negodovanje novinarskih udruženja i optužbe o mešanju politike zbog programa u kojima se povremeno zauzima kritičan odnos prema vlasti. Privatna medijska kuća B92 odložila je do daljnjeg emitovanje popularne emisije *Utisak nedelje*, jer je produkciona kuća odbila da pređe na manje gledan kanal iste stanice. Voditeljka Olja Bećković javno je optužila premijera da vrši politički pritisak na medije, što je on žestoko

odbacio. U septembru su takođe ukinute emisije *Sarapin problem* i *U centru*, koje su se emitovale na televiziji Studio B, sa obrazloženjem da su te dve političke emisije imale slabu gledanost; članovi Nezavisnog udruženja novinara i drugi medijski posmatrači izrazili su sumnju u takvo objašnjenje, smatrajući da je reč o političkom mešanju.

Uticaji nevladinih činilaca: U martu je nacionalistički pokret Naši objavio spisak trideset glumaca, reditelja, pisaca, političkih analitičara i novinara najvećih „izdajnika“ i „srbomrzaca“. Iz kancelarije tužioca su odgovorili podizanjem optužnog predloga protiv lidera pokreta Naši zbog krivičnog dela „rasna i druga diskriminacija“. Slučaj do kraja godine nije bio okončan.

Slobodno korišćenje interneta

Nema podataka da su vlasti ograničavale ili ometale pristup internetu i cenzurisale onlajn sadržaj. Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku 63 posto građana poseduje internet vezu.

U maju je predstavnica Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OSCE) Dunja Mijatović izrazila zabrinutost zbog trenda u Srbiji da se cenzuriše sadržaj na internetu. Mijatovićeva je saopštila da su, prema navodima medija, tri osobe zadržane u osmodnevnom pritvoru, a preko dvadeset ih je bilo na policijskom ispitivanju zbog „širenja panike za vreme vanredne situacije“, jer su postavljali obaveštenja o ogromnom broju utopljenih tela koja su u majskim poplavama plutala ulicama. Troje zadržanih građana su na fejsbuku objavljivali kritičke komentare o reakciji vlasti u vanrednoj situaciji, proglašenoj zbog poplava. Jedno lice od troje osumnjičenih izjasnilo se krivim i uslovno je osuđeno na dve godine. Navodi se da beogradsko Više javno tužilaštvo radi na podizanju optužnice protiv druga dva lica. Vlasti nisu tužile tabloide u kojima su se pojavljivale slične spekulacije. U maju se rad istraživačke veb stranice *Peščanik* u nekoliko navrata našao na udaru Dos napada, u vreme kad objavljivani članci u kojima se ministar unutrašnjih poslova Nebojša Stefanović oputžuje za plagiranje doktorske teze. Policija je otvorila istragu ali nikoga nije uhapsila. Ranije su srpski i strani mediji objavili da su se internet stranice *Telepromtera* i *Druge strane* našle na udaru hakera zbog kritike vlasti; nije utvrđeno ko je odgovoran za napade. U maju je sa sajta velike medijske kuće *Blic* nestao blog nedugo pošto je jedan bloger objavio otvorenu kritiku premijera. Iz kompanije nisu javno komentarisali nestanak bloga.

Zakon obavezuje telekomunikacione operatere da godinu dana čuvaju podatke o izvoru i odredištu komunikacije; o početku, trajanju i završetku komunikacije; o vrsti komunikacije; identifikaciji korisničkog terminala; lokaciji mobilnog korisničkog terminala. I dok obaveštajne službe ovim podacima mogu pristupiti bez sudskog naloga, zakon nalaže da se za pristup sadržaju komunikacije mora tražiti sudski nalog.

Sloboda naučnog i umetničkog stvaralaštva

Vlasti nisu ograničavale naučne slobode niti su sprečavale umetničke događaje.

b. Sloboda mirnog okupljanja i udruživanja

Sloboda mirnog okupljanja

Ustav jemči građanima pravo na mirno okupljanje, što vlasti uglavnom u praksi poštuju. Organizatori protesta po zakonu su dužni da traže dozvolu policije za održavanje događaja i da u zahtevu navedu tačan datum, vreme i procenu broja učesnika. Policija uglavnom odobrava proteste koji ne ugrožavaju građane i javni saobraćaj; u suprotnom, policija donosi odluku tek u dogovoru s gradskim vlastima. O okupljanjima za koja je procenjeno da imaju visok bezbednosni rizik odluku donose više instance vlasti. Ustavni sud je u aprilu 2013. odlučio da je ograničavanje slobode okupljanja iz bezbednosnih razloga u suprotnosti sa Ustavom, ali se Ministarstvo unutrašnjih poslova oglušilo o tu odluku.

Sloboda udruživanja

Ustav jemči slobodu političkog, sindikalnog i svakog drugog udruživanja, što vlasti uglavnom poštuju.

c. Verske slobode

Videti dokument Stejt departmenta: *Izveštaj o međunarodnim verskim slobodama* na www.state.gov/religiousfreedomreport/

c. Sloboda kretanja, interno raseljenih lica, zaštita izbeglica i lica bez državljanstva

Ustav jemči građanima da se slobodno kreću u zemlji, da putuju u inostranstvo, da se isele i repatriraju, što vlasti u praksi uglavnom poštuju. Vlasti su sarađivale s Kancelarijom Visokog komesarijata Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR) i drugim humanitarnim organizacijama u pružanju zaštite i pomoći interno raseljenim licima, izbeglicama, izbeglicama povratnicima, tražiocima azila, licima bez državljanstva i ostalim ugroženima.

Unutrašnje kretanje: Prema registraciji, koja je sprovedena u saradnji s misijom UNHCR-a posle kosovskih sukoba, vlasti su svim zainteresovanim licima izbeglim zbog sukoba na Kosovu omogućile da se registruju kao interno raseljena lica i da izvade interno raseljeničke legitimacije radi dobijanja, humanitarne pomoći i lakšeg korišćenja usluga osnovnih javnih službi.

Iseljavanje i repatrijacija: Prema navodima iz UNHCR-a u prvih šest meseci izveštajne godine iz Srbije su se na Kosovo vratile 72 raseljene osobe. Među njima je 47 pripadnika srpske nacionalnosti, devet su Bošnjaci, 11 Gorani, a petoro Egipćani ili Aškaliji (pripadnici etničke grupe koja govori albanski jezik i koja sebe vidi kao samosvojnu grupu, iako njene pripadnike često izjednačavaju s Romima). Mnogi Romi strepe da bi se po povratku našli u opasnosti; oni tvrde da kosovski Albanci i kosovske vlasti uglavno gledaju na Rome raseljene s Kosova kao na saradnike srpske strane u kosovskom sukobu.

Interno raseljena lica

U skladu s Vodećim principima o internoj raseljenosti Ujedinjenih Nacija zakon obezbeđuje zaštitu interno raseljenim licima, ali zbog birokratske nedoslednosti u nekim oblastima nema potpune implementacije odredbi. Prema zvaničnim statističkim podacima Komesarijata za izbeglice (SCRM) na teritoriji Srbije prebiva 204.049 raseljenih lica (UNHCR ih vodi kao interno raseljene) sa Kosova, uglavnom Srba, Crnogoraca, Roma, Egipćana, Aškalija, Gorana i Bošnjaka, izbeglih sa Kosova za vreme sukoba 1998-99. Blizu osamdeset posto raseljenih lica živi u urbanim oblastima. Prema navodima UNHCR-a preko devedeset hiljada su u

izuzetno teškom položaju i potrebna im je pomoć. Iz Centra za monitoring internog raseljenja saopštavaju da mnogi žive u neadekvatnim uslovima i bez zaposlenja.

Najbrojnija etnička manjina među interno raseljenim licima su Romi. Zvanično je registrovana skoro 21.000 raseljenih Roma, međutim, UNHCR procenjuje da je u zemlji interno raseljeno između četrdeset i četrdeset pet hiljada Roma, od kojih mnogi nemaju lična dokumenta, bez kojih ne mogu ozvaničiti svoj status. I dok deo raseljenih Roma živi u kolektivnim centrima, koje pomaže država, uslovi života (i domaćih Roma i onih interno raseljenih) uglavnom su izuzetno rđavi. U opštinama često ne postoji spremnost da im se obezbedi odgovarajući smeštaj. Ako i ostanu u Srbiji, obično žive blizu većih gradova ili mesta u nelegalizovanim, izolovanim, divljim naseljima bez struje i vode, sanitarnih i drugih komunalnih uslova.

Raseljena lica koja nisu propisno registrovana u Srbiji, pre svih Romi, Aškaliji i Egipćani uglavnom ne mogu ostvariti pravo na zdravstveno osiguranje, socijalnu pomoć i besplatno obrazovanje jer nemaju zvanično prijavljenu adresu stanovanja u Srbiji (divlja romska naselja nemaju zvanično zavedene adrese). Prema zakonu građani bez stalne adrese mogu se prijaviti na adresu lokalnog centra za socijalnu zaštitu i tako steći potvrdu koja se obnavlja na dve godine, ali ovo se ipak ne sprovodi u potpunosti.

Država je pomagala najugroženijim raseljenim licima tako što im je obezbeđivala hranu, programe dohodovanih aktivnosti i smeštaj u kolektivnim centrima. I mada državni zvaničnici i dalje javno pozivaju raseljena lica sa Kosova da se vrate na svoja ognjišta, visoki državni zvaničnici takođe tvrde da to u mnogim slučajevima nije bezbedno. U cilju pružanja pomoći izbeglicama i raseljenim licima Vlada implementira nacionalnu strategiju, usvojenu 2002. u skladu s vodećim principima Ujedinjenih nacija, a potom 2011. proširenu i dorađenu.

Uslovi u kojima živi veliki broj raseljenih lica i dalje su povod za brigu. Iz Komesarijata za izbeglice navode da od kraja jula u četrnaest zvaničnih kolektivnih centara boravi 1.221 raseljeno lice sa Kosova, i to u izrazito rđavim uslovima, u objektima koji su prvobitno bili namenjeni privremenom smeštaju. Mnogi od devedeset hiljada krajnje ugroženih lica raseljenih sa Kosova živi u privatnom smeštaju u neadekvatnim uslovima.

U prvih šest meseci izveštajne godine država je rešila stambeni problem 244 raseljene porodice i obezbedila 181 program dohodovanih aktivnosti. Lokalne nevladine organizacije i međunarodne organizacije obezbeđivale su dodatne objekte za smeštaj izbeglih lica i pružale im ekonomsku i besplatnu pravnu pomoć prilikom prijave boravišta, rešavanja imovinskih zahteva i vađenja ostalih ličnih dokumenata.

Zaštita izbeglica

Prema navodima vlasti Srbija je tranzitna država kroz koju prolazi mešovita reka izbeglica na putu za Zapadnu Evropu.

Odobravanje azila: Zakon predviđa mogućnost davanja azila ili izbegličkog statusa i vlasti su ustanovile sistem da izbeglicama pruže zaštitu. Kancelarija za azil u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova, koja je zadužena za implementaciju sistema, usled nedostatka mogućnosti, sredstava i obučenog osoblja ne čini to uspešno. Većina registrovanih tražilaca azila „nestaje“ i pre donošenja početne odluke o njihovom zahtevu, a ponekad i pre saslušanja. Prema navodima UNHCR-a jedan od uzroka je predugo trajanje zakonske

procedure za odlučivanje o zahtevu za azil. U prvih šest meseci izveštajne godine 4.257 lica je izrazilo nameru da zatraži azil u državi. Od tog broja samo je devet saslušano, a vlasti su dodelile svega jedan izbeglički status i dva rešenja o subsidijarnoj zaštiti.

Sigurna država porekla/tranzita: U UNHCR-u sa zabrinutošću gledaju na način na koji vlasti tumače i koriste pojam sigurne treće zemlje, budući da to nije u skladu s međunarodnim standardima. Praksa je vlasti da glatko odbijaju molbe tražilaca azila iz „sigurnih država porekla". U UNHCR-u smatraju da su ovakva praksa, baš kao i spisak „sigurnih trećih zemalja" besmisleni zato što ih je Ministarstvo inostranih poslova odabralo isključivo na osnovu državnih odnosa i veza sa tim zemljama, a ne na osnovu stvarnog stanja ljudskih prava u njima. Sve okolne države koje Srbija priznaje nalaze se tako na spisku „sigurnih trećih zemalja". UNHCR-ovi partneri u implementaciji pokrenuli su pred Ustavnim sudom inicijativu za ukidanje ove liste, međutim, sud se proglasio nenadležnim za tu odluku.

Zabrana proterivanja ili vraćanja izbeglica: U UNHCR-u navode da Srbiji nedostaju i sredstva i stručni kadar kako bi se tražioci azila zaštitili od proterivanja. Stoga preporučuju da druge države ne ubrajaju Srbiju u sigurne treće zemlje i traže od članica Evropske unije da po tom osnovu ne vraćaju tražioce azila natrag u Srbiju.

Srpski komitet za izbeglice i migracije vodi dva zvanična i četiri privemena centra za azil sa ukupnim smeštajnim kapacitetima od 545 kreveta, što je nedovoljno za sve veći broj tražilaca azila. Jedan od privremenih, u kome ima 150 kreveta, poplavljen je u majskim poplavama. Oni koji ne dobiju mesto u Centru odlaze u privatni smeštaj ili čekaju na ulici da se uprazni mesto.

Zaposlenje: Tražioci azila nemaju pravo da rade. Pravo na rad stiču tek kad dobiju status izbeglice na kraju čitavog procesa. Za integraciju izbeglica odgovoran je Srpski komitet za izbeglice, koji sa polovičnim uspehom pruža podršku grupi od petnaest lica, koja sa zvanično priznatim izbegličkim statusom borave u zemlji.

Trajna rešenja: Izbeglice iz bivše Jugoslavije uživaju ista prava kao i državljani Republike Srbije (osim prava glasa) i olakšana im je naturalizacija. Prema zvaničnoj statistici Srpskog komesarijata za izbeglice i migracije u zemlji boravi 32.371 izbeglica iz Hrvatske i 11.324 iz Bosne i Hercegovine, mada vlasti procenjuju da se broj bivših izbeglica, koje se jesu naturalizovale ali ne i do kraja integrisale u socijalne i ekonomske tokove države, kreće između dvesta i četiristo hiljada. U 17 kolektivnih centra živi blizu 259 izbeglica. Vlasti su obezbedile smeštaj za 335 lica, a zaposlenje za njih 500.

Srbija je zajedno s Bosnom i Hercegovinom, Hrvatskom i Crnom Gorom učestvovala u osmišljavanju regionalnog stambenog projekta koji će omogućiti stambeno zbrinjavanje blizu šesnaest hiljada najugroženijih porodica koje su rešile da se integrišu. Na međunarodnoj donatorskoj konferenciji za regionalne stambene projekte održanoj u aprilu 2012. prikupljeno je 260 miliona evra (325 miliona dolara) u obveznicama, što je blizu polovine predviđenog petogodišnjeg budžeta. Od jula je skupština donatora za regionalne stambene projekte odobrila četiri projektne ponude u ukupnoj vrednosti od 36 miliona evra (45 miliona dolara) za stambeno zbrinjavanje 2.441 izbeglice koje žive u Srbiji. Vlasti su ispunile sve uslove nužne za implementaciju prvog projekta, koji bi mogao trajno rešiti problem 195 izbegličkih porodica.

Privremena zaštita: Država takođe pruža privremenu zaštitu (izbeglički status *prima facie*) žiteljima bivših jugoslovenskih republika koji se možda ne mogu okarakterisati kao izbeglice.

Lica bez državljanstva

Prema proceni UNHCR-a oko 4.200 ljudi – pre svega Roma, Egipćana i Aškalija – u opasnosti su da ostanu bez državljanstva jer nisu zavedeni u knjigu rođenih i nemaju druga potrebna dokumenta bez kojih je nemoguće utvrditi državljanstvo. U uspešnom ostvarivanju tog građanskog prava sprečavaju ih činioci kao što su siromaštvo, društvena marginalizovanost, nedovoljna obaveštenost, zapetljane i iscrpljujuće birokratske procedure, teškoće u vađenju dokumenata i nužnost posedovanja stalnog mesta prebivališta.

U saradnji vladinog zaštitnika građana, Ministarstva državne uprave i lokalne samouprave i UNHCR-a stvoreni su upravni odbor i tehnička radna grupa za koordinisanje aktivnosti usmerenih na rešavanje problema Roma bez dokumenata. Prema planu rada koji je 2014. godine usvojio upravni odbor organizovan je niz obuka na kojima su sudije, matičari i socijalni radnici upoznati sa pojednostavljenom registacijom slučajeva koje nije moguće rešiti postojećim administrativnim postupcima. Tehnička radna grupa ustanovila je procedure koje će omogućiti zavođenje novorođene dece u matične knjige rođenih čak i kada roditelji nisu upisani ili kad nemaju lična dokumenta. Na taj način je znatno smanjen broj onih koji su u opasnosti da ostanu bez državljanstva. No i pored toga, prema navodima Fonda za decu Ujedinjenih nacija 5 posto romske dece mlađe od pet godina (približno njih hiljadu) nisu na rođenju zavedeni u matičnu knjigu.

Treći deo. Poštovanje političkih prava: Pravo građana da promene vlast

Ustav i zakon jemče građanima pravo na promenu vlasti na slobodnim i poštenim izborima, a građani svoje pravo mogu ostvariti na izborima zasnovanim na opštem pravu glasa.

Izbori i politička zastupljenost

Poslednji izbori: U Srbiji su 16. marta održani parlamentarni izbori koje međunarodni posmatrači ocenjuju uglavnom kao slobodne i poštene, mada zameraju na nedovoljnoj transparentnosti. U konačnom izveštaju Posmatračke misije OEBS za izbore stoji da je na: „prevremenim parlamentarnim izborima glasačima ponuđen stvaran izbor. I mada su tokom predizborne kampanje poštovane osnovne slobode, verodostojni izvori navode da je bilo slučajeva zatrašivanja glasača što baca senku na izborni postupak.“ Iz Misije OEBS-a takođe naovde da je potrebno dodatno srediti biračke spiskove, jer se u njima pojedina imena ponavljaju, a nisu ni izbačeni svi glasači koji su preminuli.

Političke stranke: Rad političkih stranaka uglavnom nije bio ograničavan niti je bilo spoljašnjeg mešanja.

Učešće žena i manjinskih grupa: U Skupštini, koja broji 250 poslanika, od jula sede 84 žene. Od šest potpredsedničkih mesta u Skupštini jedno zauzima žena, a žena je i generalni sekretar. Žene vode i četiri ministarstva od ukupno 19. Takođe predsedavaju u osam od dvadeset skupštinskih odbora. Prema izbornom zakonu na svakoj poslaničkoj listi žene moraju biti zastupljene sa 30 posto.

Pripadnici nacionalnih manjina, među kojima su Mađari, Bošnjaci i Albanci, birani su za Parlament ili na manjinskim listama ili na listama većinskih stranaka. Od devetnaest ministra jedan je pripadnik bošnjačke manjine.

Četvrti deo. Korupcija i netransparentnost vlasti

Zakon predviđa krivične kazne za korupciju u javnom i privatnom sektoru. U javnosti je pak rasprostranjeno uverenje da država primenjuje zakone nesistematično i da predstavnici vlasti ponekad nekažnjeno učestvuju u korupciji. Eksperti iz Evropske unije primećuju stalan problem zbog preteranog korišćenja nejasno definisane optužbe za „zloupotrebu službenog položaja“ kod navodnih slučajeva korupcije u privatnom sektoru. I pored toga što se predstavnici vlasti javno zalažu za borbu protiv korupcije, u Agenciji za borbu protiv korupcije, Savetu za borbu protiv korupcije, Transparentnosti Srbija i istaknutim nevladinim organizacijama i dalje se kritikuju nedovoljna transparentnost vlasti i opasnost od korupcije.

Korupcija: Tužilaštvo za organizovani kriminal vodi u beogradskom Višem sudu slučajeve korupcije na visokom nivou; ostale slučajeve korupcije Tužilaštvo vodi u okviru redovnog sudstva. Ministarstvo unutrašnjih poslova uglavnom rešava slučajeve korupcije unutar samog ministarstva, te vodi krivične istrage zloupotrebe službenog položaja, podmićivanja, prevara i drugih oblika finansijskog kriminala.

U toku izveštajne godine organi krivičnog postupka i organi sprovođenja zakona pokrenuli su istragu nekoliko slučajeva korupcije na visokom nivou. Početkom godine Tužilaštvo za organizovani kriminal i Uprava kriminalističke policije uhapsili su direktora Inspekcije za rad, koji se tereti da je iznuđivao mito od preduzeća. Vlasti su takođe uhapsile bivšeg rukovodioca Agencije za strana ulaganja koju terete da je proneverila sredstva fonda sklapajući fiktivne ugovore sa radnicima. Tužilaštvo za organizovani kriminal pokrenulo je istrage za sloupotrebu imovine državnih farmaceutskih preduzeća Galenike i Velefarma, kao i malverzacije u okviru penzionog fonda gde su službenici navodno zloupotrebljavali položaj i slali u penziju ljude koji ne ispunjavaju uslove.

Agencija za borbu protiv korupcije (ACA) je samostalno i nezavisno nadzorno telo koje je u nadležnosti Skupštine. Glavni zadatak tela jeste praćenje implementacije nacionalne strategije za borbu protiv korupcije i povezanih akcionih planova; rešavanja o sukobu interesa; kontrola finansiranja političkih stranaka; saradnja s međunarodnim institucijama u borbi protiv korupcije; sprečavanje korupcije u saradnji s vlastima, medijima, nevladinim sektorom i građanstvom. I mada je Agencija za borbu protiv korupcije aktivno sarađivala sa organizacijama civilnog društva i dobijala tehničku pomoć od strane različitih donatora, nije bila dovoljno efikasna u objavljivanju dela svojih zadataka i potvrđivanju svoje uloge. Zbog rupa u zakonu u Agenciji za borbu protiv korupcije nisu mogli reagovati u nekoliko slučajeva gde je jasno postojao sukob javnih i privatnih interesa. U izveštaju za 2013. u Agenciji navode da se na prekršajnim sudovima izriču sitne kazne za kršenje zakona. Agenciji i dalje nedostaju ljudi i sredstva za rad.

Prijavljivanje imovine i prihoda: Zakon nalaže postavljenim ili izabranim državnim funkcionerima da podnesu izveštaj o svojoj imovini i prihodima. Nezavisna Agencija za borbu protiv korupcije je telo koje po zakonu treba da kontroliše predaju prijava i vrši proveru njihove kompletnosti i tačnosti. Podaci su dostupni javnosti na internet stranici Agencije ili na lični zahtev. Protiv onih koji ne podnesu izveštaj ili koji ne navedu potpune podatke preduzimaju se administrativne i/ili krivične sankcije. U izveštaju se navode podaci o ličnoj

imovini i prohodima, te o imovini i prihodima bračnih drugova i maloletne dece. Bitne promene u imovinskom stanju moraju se prijavljivati svake godine. Funkcioneri su takođe dužni da odmah po napuštanju položaja podnesu izveštaj, a zatim još dve godine po prestanku vršenja javne dužnosti moraju obaveštavati Agenciju o svakoj značajnijoj promeni imovinskog stanja.

U Agenciji za borbu protiv korupcije nastavljaju da pokreću administrativne ili krivične postupke protiv bivših i aktuelnih funkcionera koji ne podnesu izveštaj o imovini i prihodima ili to ne urade na valjani način. Tokom izveštajne godine pokrenuti su prekršajni postupci protiv 450 lica; u većini slučajeva nije bio podnet izveštaj o imovini i prihodima. Iz Agenciji za borbu protiv korupcije takođe su podneli devet krivičnih prijava protiv osoba koje nisu podnele izveštaj u nameri da prikriju podatke o imovini i prihodima, čime su slučajevi zvanično prebačeni u domen Tužilaštva.

Javni pristup informacijama: Vlasti nisu u potpunosti primenjivale zakon o pristupu informacijama i uglavnom nisu u praksi dozvoljavale pristup državnim informacijama. Postojeći zakon jemči slobodan pristup informacijama od „javnog značaja“ (uz mnogobrojne izuzetke) i utvrđuje funkciju nezavisnog poverenika za informacije od javnog značaja, koga bira Skupština da bi rešavao pritužbe u slučaju kad organi vlasti odbijaju zahtev tražilaca informacije.

Poverenik je kritikovao internet stranice većine ministarstava ocenivši da su informacije dostupne javnosti „loše“ i „nepotpune“ i zahtevao je da se preduzmu konkretni koraci da se ponuđeni sadržaj uskladi sa zakonom. U godišnjem izveštaju za 2013. poverenik takođe navodi da njegove preporuke nisu sprovedene, pre svega u ministarstvima i preduzećima u državnom vlasništvu. Takođe ističe da se njegova služba suočava s ogromnim problemima stoga što ministarstva ne odgovaraju pravovremeno na zahteve, prouzrokujući tako ozbiljna kašnjenja. Osim toga, zbog ograničenja u broju zaposlenih koje mogu primiti kancelarije poverenika, u kojima već nedostaju ljudi, u njima radi pedeset posto manje zaposlenih nego što je zakonom propisano. Povećao se broj slučajeva u kojima su organi državne uprave pozivaju na poverljivost informacija bez odgovarajuće pravne osnove, ali bilo je manje slučajeva u kojima organi državne uprave karakterišu zahteve za slobodnim pristupom informacijama kao zloupotrebu prava na pristup informacijama.

Peti deo. Stav vlasti prema međunarodnim institucijama i nevladinim organizacijama koje istražuju slučajeve navodnog kršenja ljudskih

Vlasti uglavnom nisu ograničavale raznorazne nezavisne domaće i međunarodne organizacije za zaštitu ljudskih prava u radu, istrazi i objavljivanju nalaza o slučajevima povrede ljudskih prava. I mada su predstavnici vlasti mahom sarađivali s ovim grupama i izlazili u susret njihovim zahtevima, one su ipak bile izložene kritici, napadima i pretnjama pripadnika nevladinog sektora zbog kritičkog odnosa prema vlasti ili iznošenja stavova suprotnih nacionalističkim stavovima o Kosovu, Međunarodnom sudu za ratne zločine na teritoriji bivše Jugoslavije (ICTY) i ratovima devedesetih godina proteklog veka.

Ujedinjene nacije i druga međunarodna tela: Vlasti nastavljaju saradnju s Međunarodnim sudom za ratne zločine, Ujedinjenim nacijama i drugim međunarodnim telima. Nastavlja se regionalna saradnja, kao važan preduslov uspešnog suđenja ratnim zločincima i njihovog kažnjavanja. Tužilaštvo za ratne zločine sarađivalo je na razmeni informacija i dokaza sa odgovarajućim organima u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori, kao i sa Euleksom.

Vladina tela za unapređenje stanja ljudskih prava: U rad kancelarije republičkog zaštitnika građana i dalje se ne mešaju ni vlast ni političke stranke. Zaštitnik građana u svom izveštaju za 2013. navodi da građani ne mogu u potpunosti uživati u svojim pravima i to pre svega zbog koristoljublja političara, slabosti institucija, slabosti i neefikasnosti sudstva, medijske manipulacije i lošeg rada javnih agencija. Obudsman i dalje ima lokalne kancelarije u tri opštine sa većinskim albanskim stanovništvom. Pokrajina Vojvodina ima svog zaštitnika građana koji je u toku godine samostalno delao.

Šesti deo. Diskriminacija, društvene zloupotrebe i trgovina ljudima

Ustav zabranjuje svaku diskriminaciju po osnovu rase, pola, psihičkog ili fizičkog invaliditeta, jezika, imovinskog stanja, i vlasti su se trudile da obezbede poštovanje ovih zabrana. I dalje je pak prisutna diskriminacije žena, LGBT osoba, osoba s invaliditetom i etničkih manjina, pre svega Roma. Nasilje nad ženama i decom i dalje predstavlja problem.

Žene

Silovanje i nasilje u porodici: Zaprećena kazna za silovanje, kao i prinuđivanje bračnog partnera na seksualni odnos, kreće se do 40 godina zatvora. Advokati veruju da samo mali procenat žrtava silovanja prijavljuje napad u strahu od osvete napadača ili poniženja na sudu.

Nasilje nad ženama i dalje predstavlja problem. Za nasilje u kući propisana je kazna do deset godina zatvora. Zakon predviđa da žena može tražiti sudsku meru zabrane približavanja. Slučajevi nasilja u porodici teško se, međutim, rešavaju jer nema svedoka ili dokaza, ali i zato što svedoci i žrtva nisu spremni da svedoče. I mada vlasti uopšteno priznaju da je porodično nasilje prisutno u visokom procentu, ne postoje pouzdani statistički podaci koji govore o razmerama problema. Prema navodima medija do 1. avgusta 11 žena preminulo je od posledica porodičnog nasilja.

Nekoliko zvaničnih agencija koje se bave porodičnim nasiljem nemaju dovoljno sredstava. Postoji dvanaest Sigurnih kuća, koje vode nevladine organizacije; u nekoliko slučajeva i opštine izdvajaju skromna sredstva kao finansijsku pomoć. Pored toga, jedna romska humanitarna organizacija otvorila je sklonište u Lazarevcu za Romkinje žrtve nasilja. U svim Sigurnim kućama žene mogu boraviti sa svojom decom. Prema navodima medija, blizu 15 posto žena koje su potražile utočište u sigurnoj kući vraćaju se svojim zlostavljačima.

Iz autonomnog ženskog centra najavili su 26. juna da će u opticaj biti puštena besplatna aplikcija za mobilni telefon pod nazivom „Bezbedna“, koja omogućava ženama da u nevolji pošalju hitan poziv prijateljima, policiji, lokalnoj socijalnoj službi, SOS telefonu. Od 14. avgusta aplikaciju je skinulo 799 korisnika.

Sakaćenje ženskih genitalija/žensko obrezivanje: U zakonu ne postoji specifična odredba kojom se ovo zabranjuje. U izveštajnoj godini nisu zabeleženi ovakvi slučajevi.

Seksualno uznemiravanje: Žene su i dalje žrtve seksualnog uznemiravanja. Za krivični prestup seksualnog uznemiravanja zakonom je zaprećena kazna do šest meseci, i to u slučajevima gde nije bilo zlostavljanja ili korišćenja moći, a do godinu dana za zlostavljanje podređenog službenika ili štićenika. Javnost je nedovoljno obaveštena o ovom problemu i tokom godine podneto je svega nekoliko prijava.

Sloboda odlučivanja o rađanju: Parovi i pojedinci imaju pravo da slobodno odlučuju o rađanju dece, o njihovom broju i vremenu kad ih žele dobiti, ali i da dobiju informacije o tome. Omogućeno im je da ostvare najviši nivo reproduktivnog zdravlja, bez diskriminacije, prinude i nasilja. Zdravstvene ustanove i lokalne zdravstvene nevladine organizacije mogle su slobodno plasirati obaveštenja o planiranju porodice, dokle god poštuju smernice Ministarstva zdravlja. Pravo na korišćenje sredstava za kontracepciju nije ograničeno, kao ni pravo na hitnu medicinsku pomoć, uključujući i zbrinjavanje komplikacija nastalih posle abortusa. Muškarci i žene imaju jednaka prava na pregled i lečenje bolesti prenosivih seksualnim putem.

Diskriminacija: Žene i muškarci su ravnopravni pred zakonom, kako pred porodičnim, tako i pred zakonom o radu, o imovinsko pravnim odnosima i nasleđivanju mada vlasti ne poštuju uvek ove zakone u praksi. Žene su vrlo često diskriminisane prilikom zapošljavanja, podizanja kredita, isplate zarade, zatim kao vlasnici ili rukovodioci preduzeća, te u obrazovanju i stanovanju. Zakon predviđa jednake plate za oba pola, ali poslodavci često ne poštuju u praksi ove odredbe. Žene u proseku zarađuju 11 posto manje od kolega i slabije su zastupljene u većini struka. Žene se takođe suočavaju sa diskriminacijom prilikom odlaska na porodiljsko odsustvo (videti odeljak 7.d.)

U Skupštini je 27. aprila usvojen Zakon o ministarstvima, kojim se ukida Uprava za rodnu ravnopravnost, što je izazvalo zabrinutost u pojedinim domaćim nevladinim organizacijama.

U izveštajnoj godini u Centru za slobodne izbore i demokratiju objavili su istraživanje koje je pokazalo da građani smatraju da su od svih grupa najveće žrtve diskriminacije žene, i to pre svega Romkinje. U istraživanju je otkriveno da je diskriminacija najzastupljenija prilikom zapošljavanja, a najviše diskriminiše izvršna vlast i državne institucije.

Deca

Upis u knjige: Dete dobija državljanstvo preko jednog roditelja. Zakon o matičnim knjigama obezbeđuje svima pravo da se upišu u knjige. Deo romske dece ostaje neprijavljen. Dete je moguće i naknadno prijaviti, ali procedura je zamršena (videti odeljak 2.d). Neprijavljena deca ne mogu ostvariti pravo na javne usluge, kao što je zdravstvena nega.

Obrazovanje: Prvih dvanaest godina školovanja su besplatne, ali samo su obavezni pripremni razred i osnovna škola. Kulturni običaji, diskriminacija manjina i ekonomske nedaće sprečavaju pojedinu decu da pohađaju školu. U pojedinim manjinskim zajednicama, posebno među Romima, osnovnu školu češće napuštaju devojčice.

Zlostavljanje dece: Deca su često žrtve porodičnog nasilja. U porastu je broj slučajeva gde su deca žrtve porodičnog zanemarivanja. Devojčice su češće žrtve seksualnog nasilja nego dečaci. Prema nalazima medija vlasti mogu lakše da reaguju u slučajevima gde su prisutni fizički dokazi nasilja. Policija uglavnom postupa po prijavi i vlasti su u toku godine vodile krivične postupke u slučajevima zlostavljanja dece. Žrtvama se pruža psihološka i pravna pomoć. Deca bivaju smeštena u Sigurne kuće za žrtve porodičnog nasilja.

Prisilni i dečji brakovi: Učestalost dečjih brakova u opštoj populaciji je niska. Donja zakonska granica za stupanje u brak je navršena osamnaesta godina života. Sud može dopustiti maloletniku starijem od 16 godina da stupi u brak pre navršene osamnaeste godine ako je

dovoljno zreo da „ispuni prava i dužnosti bračnog života“. Dečji brakovi predstavljaju problem u određenim zajednicama, posebno među Romima i u seoskim sredinama u južnim i istočnim delovima države. U romskoj zajednici dečaci i devojčice mahom stupaju u brak između četrnaeste i osamnaeste godine života, pri čemu je prosečan uzrast 16 godina. Dečaci se uglavnom venčavaju nekoliko godina kasnije od devojčica, koje se ponekad udaju i sa 12 godina. Blizu 44 posto Romkinja starih između 15 i 19 godina žive ili u braku ili nevenčanoj zajednici, u poređenju sa samo 19 posto Roma istog uzrasta. Dečji brakovi sklapani su između osoba iz svih ekonomskih i društvenih miljea.

Sakaćenje ženskih genitalija/žensko obrezivanje: U zakonu ne postoji specifična odredba kojom se ovo zabranjuje. U izveštajnoj godini nisu zabeleženi ovakvi slučajevi.

Seksualna zloupotreba dece: Zakon zabranjuje komercijalnu seksualnu esploataciju dece i dečju pornografiju, i vlasti poštuju u praksi ove zakone. Donja starosna granica za slobodno stupanje u seksualne odnose jeste četrnaesta godina, bez obzira na seksualnu orijentaciju ili pol.

Raseljena deca: Prema izveštajima lokalnih nevladinih organizacija i medija na beogradskim ulicama živi oko dve hiljade dece, od čega najveći broj nije upisan u matičnu knjigu rođenih. Vlasti ne obezbeđuju sistematsku pomoć za ovu decu.

Deca u ustanovama: Zakon o socijalnoj zaštiti u prvi plan ističe deinstitucionalizaciju dece u ustanovama, među njima i dece s razvojnim poteškoćama, i njihovo smeštanje u hraniteljske porodice. Deca u sirotištima i drugim ustanovama ponekad su žrtve fizičkog i emotivnog nasilja koje vrše staratelji ili oni koji vode brigu o njima, te seksualnog koje vrše njihovi vršnjaci.

Međunarodne otmice dece: Srbija je 1980. potpisala Hašku konvenciju o građanskim aspektima međunarodne otmice dece. Više podataka potražiti u izveštaju Stejt departmenta na http://travel.state.gov/content/childabduction/english/country/serbia.html.

Antisemitizam

Prema rezultatima Popisa 2011. godine 787 osoba izjasnilo se kao Jevreji. Omladinske desničarske grupe i internet forumi nastavljaju da ohrabruju antisemitizam i da koriste govor mržnje protiv jevrejske zajednice. I mada zakon zabranjuje govor mržnje, ultranacionalističke grupe i konzervativne izdavačke kuće nude prevode antisemitskih knjiga. U mnogim knjižarama se u prodaji mogu naći antisemitske knjige. Omladinske desničarske grupe i internet forumi nastavljaju da ohrabruju antisemitizam i da koriste govor mržnje protiv jevrejske zajednice. U oktobru je Evropska fudbalska unija kaznila beogradski fudbalski klub Partizan sa 40 hiljada evra (50 hiljada dolara) i zatvaranjem dela tribina na sledećoj utakmici u Ligi Evrope, zbog toga što su navijači Partizana 18. septembra protiv londonskog tima sa jakom jevrejskom tradicijom istakli antisemitski transparent.

Po preporuci Ministarstva obrazovanja deca i dalje u sklopu nastavnog plana i programa uče o Holokaustu. Postoji neslaganje oko uloge u Holokaustu koja se pripisuje kvislinškoj Vladi narodnog spasa na čelu sa Milanom Nedićem u okviru nastavnog plana i programa za srednje škole. Pojedini učesnici u raspravi neprekidno nastoje da umanje i izmene ulogu pokreta koji su u Drugom svetskom ratu sarađivali s okupatorom i učestvovali u Holokaustu. Međunarodni

dan sećanja na žrtve Holokausta u Srbiji je obeležen 27. januara državnom komemorativnom ceremonijom.

Trgovina ljudima

Videti dokument Stejt departmenta *Izveštaj o trgovini ljudima* na www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/.

Osobe sa invaliditetom

Ustav zabranjuje diskriminaciju osoba sa invaliditetom, uključujući one koji imaju fizička, čulna, intelektualna ili mentalna oštećenja prilikom zapošljavanja, obrazovanja, putovanja avionom i drugim sredstvima transporta, korišćenja zdravstvene zaštite i drugih javnih usluga. Vlasti uglavnom ne primenjuju ovaj zakon efikasno. Usled duboko usađenih predrasuda i nedovoljne obaveštenosti osobe sa invaliditetom i njihove porodice izloženi su stigmatizaciji i segregaciji. Ljudi sa invaliditetom čine jednu od najugroženijih društvenih grupa, koja je marginalizovana u pogledu pristupa obrazovanju, drugim bazičnim uslugama, zapošljavanju i učešću u društvenom i političkom životu (takođe videti odeljak 7.d.). U Nacionalnoj službi za zapošljavanje registrovano je ukupno 19.142 osobe sa invaliditetom. Zakon nalaže da sve javne zgrade budu dostupne osobama sa invaliditetom, ali njima i dalje nije omogućen pristup mnogim starim zgradama u javnoj upotrebi i korišćenje javnog prevoza.

Zakon zabranjuje fizičko, emocionalno i verbalno zlostavljanje u školama. Deca sa invaliditetom uglavnom pohađaju škole. U zavisnosti od odluke roditelja, mogu biti upisana u redovne ili specijalne škole. Prema navodima iz Komiteta za prava deteta i domaćih nevladinih organizacija u preko pedeset opština Srbije nedostaju sredstva da se podrži inkluzivno obrazovanje dece sa invaliditetom. U istim nevladinim organizacijama navodi se da deca sa invaliditetom trpe diskriminaciju u oblasti obrazovanja i zdravstvene zaštite.

U Ministarstvu za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Ministarstvu prosvete i Ministarstvu zdravlja postoje sektori nadležni za zaštitu prava osoba sa invaliditetom. Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja ima široke nadležnosti u organizovanju saradnje s nevladinim organizacijama, raspoređivanju socijalne pomoći i nadgledanju sprovođenja zakona kojima se osigurava zaštita prava osoba sa invaliditetom. Ministarstvo zdravlja i Ministarstvo prosvete pružaju podršku i zaštitu ovim licima u okviru svog delokruga.

Nacionalne/rasne/etničke manjine

U godišnjem izveštaju koji je poverenica za zaštitu ravnopravnosti podnela Narodnoj skupštini 5. juna ističe se da je najprisutnija diskriminacija Roma po etničkoj osnovi. U izveštaju Centra za slobodne izbore i demokratiju navodi se da su Romi, posle žena, najdiskriminisanija grupa.

Zakon nalaže svim građanima da prijave promenu mesta boravka. Pojedina raseljena lica (pre svega Romi, Aškaliji i Egipćani) nisu imala pristup državnim službama jer nemaju uredna lična dokumenta, do kojih se teško dolazi ako prilikom njihovog rođenja dokumentacija nije bila propisno popunjena ili su matične knjige uništene tokom sukoba 1990. Kako bi ispunili uslove za promenu mesta stanovanja i odjavili se s prethodne adrese, raseljena lica moraju da se lično jave premeštenoj kosovskoj područnoj organizacionoj jedinici, koje su trenutno rasute

po opštinama čitave Srbije. U cilju olakšavanja registracije raseljenih lica zakon nudi posebnu mogućnost da se preko suda podnese predlog za utvrđivanje vremena i mesta rođenja.

Brojni posmatrači primećuju da postoji neprijateljsko raspoloženje prema nacionalnim i etničkim manjinama. Navodi se da postoji i diskriminacija u zapošljavanju i radu (takođe videti odeljak 7.d.). Prema rezultatima Popisa iz 2011, pripadnici manjinskih grupa čine 16,7 posto stanovništva; najveća etnička manjina su Mađari, pa zatim Romi, Bošnjaci, Hrvati, Slovaci, Vlasi, Rumuni, Bugari, Albanci, Aškaliji, Egipćani i ostali.

Mnogi Romi žive u divljim naseljima u kojima nema osnovnih uslova za život, jer ne postoje vodovod, kanalizacija, zdravstvene ustanove i škole. Za vreme masovnih majskih poplava gradske vlasti su prema navodima diskriminisale Rome koji stanuju u divljim beogradskim naseljima. Grad im isprva nije obezbedio istu pomoć u kriznoj situaciji kao i građanima koji nisu Romi. Obrazovni sistem obezbeđuje devetogodišnje obavezno besplatno školovanje, u koje spada i predškolski pripremni razred; etničke predrasude, kulturne norme i ekonomske poteškoće sprečavaju deo malih Roma, pre svega devojčice, da završe obavezno školovanje.

Lideri albanske nacionalnosti iz južnih opština Preševo, Bujanovac i Medveđa, kao i Bošnjaci iz jugozapadne oblasti Sandžaka, tvrde da Albanci i Bošnjaci nemaju dovoljno predstavnika u lokalnim državnim institucijama. Albanci nemaju dovoljno srednjoškolskih udžbenika na albanskom jeziku. Bošnjačko nacionalno veće kritikovalo je Ministarstvo prosvete zbog ometanja implementacije nastave na bošnjačkom u opštinama u kojima živi većinsko bošnjačko stanovništvo.

Država preduzima korake da spreči nasilje i diskriminaciju manjina. Nezavisna vladina služba za Ljudska i manjinska prava radi sa manjinskim zajednicama. Na časovima građanskog vaspitanja, koje država nudi kao alternativu verskoj nastavi u srednjim školama, đaci uče o manjinskim kulturama i multietničkoj toleranciji.

Prema podacima Popisa 2011. u državi živi 13 zasebnih etničkih grupa. Procene nevladinog sektora su da ih je više. Saveti nacionalnih manjina su tela koja predstavljaju manjinske etničke grupe u državi i imaju široke nadležnosti u oblasti obrazovanja, masovnih medija, kulture i upotrebe jezika manjina.

Nasilje, diskriminacija i drugi vidovi maltretiranja počinjeni iz mržnje prema drukčijoj seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu

Nasilje i diskriminacija pripadnika LGBT zajednice ozbiljan su problem. I mada se napadi često događaju, žrtve retko prijavljuju nasilje vlastima jer strepe od daljeg maltretiranja.

Članovi nevladine organizacije Gej strejt alijansa primali su pretnje smrću elektronskom poštom. LGBT aktivisti i dalje navode da pripadnici LGBT zajednice ne prijavljuju mnoge nasilne incidente policiji jer ne veruju da će se ona ozbiljno baviti njihovim slučajem, ali i zato što ne žele da zbog svojih pritužbi budu izloženi daljoj viktimizaciji od strane policije ili javnosti. Oni takođe smatraju da neodgovarajuće reagovanje države na nasilje usmereno protiv pripadnika ove zajednice ohrabruje izgrednike da nastave da izražavaju svoje neprijateljstvo prema njima u vidu pretnji smrću, napada i vređanja.

U beogradskom Apelacionom sudu doneta je 11. jula pravosnažna presuda da je Dragan Marković Palma, član parlamenta i predsednik političke stranke Jedinstvena Srbija, izvršio

težak oblik diskriminacije LGBT populacije. U sudu je utvrđeno da je Palma u obraćanju medijima pred Paradu ponosa 2013. počinio težak oblik diskriminacije kada je izjavio da je: „protiv svakog skupa gde homoseksualci demonstriraju ulicama Beograda i žele da prikažu nešto što je bolest da je normalno“. U Gej strejt alijansi, nevladinoj organizaciji koja je podnela tužbu, pozdravili su pravosnažnu odluku.

Pripadnici LGBT zajednice i drugih grupa za zaštitu ljudski prava održali su 27. juna u centru Beograda mali prajd, koji je prošao bez ikakvih incidenata. Paradu su organizovali tiho, ne objavljujući informacije ni na internetu ni na medijima. Organizatori su sarađivali s policijom, koja je obezbedila dovoljnu zaštitu učesnicima i koja nije dopustila da vesti o događaju stignu do medija. U Beogradu je 28. septembra održana, prvi put posle četiri godine, Parada ponosa. Prema procenama između hiljadu i hiljadu i po učesnika prošetalo je ulicama, a događaju je prisustvovalo i nekoliko visokih funkcioniera iz vlasti. Policija, koje je bilo mnogo više nego učesnika parade, zatvorila je veći deo centra grada kako bi se sprečila svaka mogućnost kontakta između učesnika parade i huligana.

Oboleli od HIV virusa i side i društvena stigmatizacija

Početkom godine registrovane su 1.842 osobe koje žive sa HIV virusom, a smatra se da još hiljadu i osamsto ne zna da je inficirano. Prema podacima godišnje se registruje relativno mali broj zaraženih – između sto i sto trideset novih slučajeva. Pa ipak, iz organizacija koje rade sa zaraženima virusom HIV-a naglašava se da je stopa smrtnosti relativno visoka zbog retkog testiranja, kasnog postavljanja dijagnoze, nedovoljnog poznavanja bolesti, te stigmatizacije i diskriminacije s kojom se suočavaju oboleli od HIV virusa /side. Nevladine organizacije navode slučajeve diskriminacije ljudi koji žive sa HIV virusom /sidom i koji su zbog bolesti izgubili posao ili trpeli maltretiranje komšija. Nevladine organizacije i zdravstveni radnici pominju slučajeve pojedinih zdravstvenih radnika koji su diskriminisali osobe obolele od HIV virusa/side.

Dnevne novine *Kurir* objavile su 10. februara članak od diskriminaciji ljudi sa HIV virusom/sidom; novinarka je tražila različite usluge, od tretmana u salonu lepote do zubarske intervencije, ali svaki put je odbijena kad je rekla da je HIV pozitivna. U nekoliko zdravstvenih ustanova u gradovima širom zemlje nudi se besplatno savetovanje osobama obolelim od HIV virusa/side.

Sedmi deo. Prava radnika

a. Pravo na udruživanje i kolektivno pregovaranje

Ustav jemči radnicima pravo da osnivaju sindikate i da sami biraju onaj kome će pristupiti, jemči im pravo na kolektivno pregovaranje i na štrajk. Ova prava mogu biti ograničena, pa tako vođa sindikata mora imati potvrdu Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja i potvrdu poslodavca da je stalno zaposlen, što je prema tvrdnjama ravno saglasnosti poslodavca. Preko pedeset posto radnika radi u delatnostima od javnog interesa i njima je ograničeno pravo na štrajk. Oni su dužni da ga najave deset dana unapred i da obezbede „minimum procesa rada“ u vreme protesta. Osim toga, štrajk se prema zakonu može održavati jedino na radnom mestu. Zakon zabranjuje diskriminaciju radnika zbog članstva u sindikatu, ali ne propisuje kazne za ugrožavanje sindikalnog rada, niti izričito zabranjuje diskriminaciju onih koji učestvuju u sindikalnim aktivnostima. Radnici koji su otpušteni zbog sindikalnog

angažovanja imaju zakonsko pravo da zahtevaju da se vrate na posao, i taj zahtev se obično ubrzo rešava u njihovu korist.

Državi blizak Savez samostalnih sindikata Srbije, zajednica sindikata osnovana u vreme socijalizma i uz podršku Miloševićevog režima, ima brojnije sindikalno telo od nezavisnih sindikalnih udruženja u javnom sektoru. Nezavisni granski sindikati uspeli su ipak da se organizuju i da pregovaraju s rukovodiocima državnih preduzeća u ime svojih članova.

Država uglavnom sprovodi Zakon o radu, ali i dalje ima žalbi zbog fizičkih napada na predstavnike sindikata. Zaposleni u javnom i u privatnom sektoru slobodno su koristili pravo na štrajk. Za povrede Zakona o radu zaprećene su kazne i do dva miliona dinara (21.200 dolara). Ovakve globe dovoljne su da spreče nasilje. Inspektorima rada nedostaje odgovarajuće osoblje i oprema, što otežava adekvatno sprovođenje zakona.

Zakon o radu štiti pravo radnika na kolektivno pregovaranje i to je pravo bilo efikasno primenjivano i upražnjavano. Zakon nalaže da svako preduzeće sa preko deset zaposlenih mora usvojiti sporazum o kolektivnom pregovaranju. Da bi sindikat mogao učestvovati u pregovorima s poslodavcem u njega mora biti učlanjeno najmanje 15 posto zaposlenih u firmi. Vlada je 18. jula uvojila izmene Zakona o radu u vezi sa proširenim dejstvom kolektivnog ugovora i na poslodavce koji nisu članovi udruženja poslodavaca ili one koji nisu učestvovali u kolektivnom pregovaranju. Prema novom zakon, vlada mora odobriti proširenje kolektivnog ugovora pod uslovom da granski kolektivni ugovor čije se dejstvo proširuje obavezuje poslodavca koji zapošljava više od 50% zaposlenih u određenoj delatnosti. Poslodavac mora dokazati da predstavlja pedeset posto radnika određenog sektora.

I dalje postoje optužbe da su radnici otpuštani i diskriminisani zbog sindikalnog angažovanja. Nevladine organizacije Felicitas i Centar za demokratiju, kao i Inspektorat za rad Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja navode da se prava radnika najčešće krše jer: rade bez ugovora; ne isplaćuje im se mesečna zarada, prekovremena zarada i doprinosi; ne isplaćuju im se nadoknade za porodiljsko odsustvo; diskriminisani su na osnovu pola i starosti; diskriminisani su zbog invaliditeta; rade u nebezbednim uslovima; i trpe neki oblik maltretiranja.

Nevladine organizacije koje se staraju o pravima radnika nastoje da skrenu pažnju na polje radničkih prava i nastoje da poboljšaju uslove rada za žene, osobe sa invaliditetom i druge grupe koje su diskriminisane prilikom zapošljavanja ili na radnom mestu.

b. Zabrana prinudnog ili obaveznog rada

Ustav zabranjuje prinudan rad. I Zakonik o krivičnom potupku zabranjuje sve oblike trgovine radom i „sve oblike ropstva ili prakse slične ropstvu“. Vlasti primenjuju zakone, ali prinudni rad i dalje postoji. Kazne se kreću od godinu dana do 15 godina zatvora, i dovoljno su stroge u poređenju sa ostalim teškim prekršajima.

Sve veći broj dece, i to pretežno one iz romske zajednice, prisiljavana su na prošnju, krađu i druge oblike rada.

Videti i izveštaj Stejt departmenta *Trgovina ljudima* na www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt.

c. Donja starosna granica za zasnivanje radnog odnosa i zabrana dečjeg rada

Donja starosna granica za primanje u radni odnos je 15 godina, a mladi koji žele da rade pre navršene osamnaeste godine moraju imati pismenu saglasnost roditelja ili staratelja. Zakon o radu nalaže poslodavcu da poštuje posebne uslove rada maloletnika i ograničava njihovu radnu nedelju na 35 časova, uz maksimalno trajanje radnog vremena od osam sati, bez prekovremenog i noćnog rada. Kršenje ovog zakona kažnjava se novčanom globom i do milion i po dinara (15.900 dolara).

Inspektorat za rad pri Ministarstvu za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja nadležan je za sprovođenje zakona o dečjem radu. Prema navodima Inspektorata, u 2013. nije registrovan nijedan slučaj da su deca mlađa od 18 godina radila, ali je registrovano 62 slučaja da su mladi uzrasta od 15 do 18 godina radili bez saglasnosti roditelja.

Vlasti efikasno sprovode zakon o zabrani eksploatacije dece u industrijskom sektoru, ali nemaju mogućnosti da spreče eksploataciju na neformalnim radnim mestima i u individualnim domaćinstvima. Na selu i na poljoprivrednim dobrima i mlađa deca često pomažu u porodičnim poslovima. U gradovima deca, posebno romska, rade neprijavljeno kao ulični prodavci, peru prozore na automobilima ili skupljaju otpad.

Romske porodice ponekad prisiljavaju decu na fizički rad ili prosjačenje. Povremeno ih podstiču i na sitne prestupe. Mnoga od te dece žive u izuzetno lošim stambenim uslovima i nemaju mogućnost da se školuju. Da bi se zakoni adekvatno primenjivali i u neformalnom sektoru potrebno je još sredstava, inspektora i korekcija. Zakon predviđa zatvorske kazne u trajanju od tri meseca do pet godina za roditelje ili staratelje koji primoravaju maloletnike da prose i da obavljaju teške poslove ili poslove kojima nisu dorasli po godinama.

Videti takođe dokument Ministarstva za rad *Podaci o najtežim oblicima dečjeg rada* na www.dol.gov/ilab/reports/child-labor/findings/

d. Diskriminacija prilikom zapošljavanja i na radnom mestu

Zakon o radu zabranjuje neposrednu i posrednu diskriminaciju lica koja traže zaposlenje, kao i zaposlenih, s obzirom na pol, rođenje, jezik, rasu, boju kože, starost, trudnoću, zdravstveno stanje, odnosno invalidnost, nacionalnu pripadnost, veroispovest, bračni status, porodične obaveze, seksualno opredeljenje, političko ili drugo uverenje, socijalno poreklo, imovinsko stanje, članstvo u političkim organizacijama, sindikatima ili neko drugo lično svojstvo. Vlasti primenjuju ovaj zakon sa različitim stepenom uspešnosti.

Diskriminacija prilikom zapošljavanja i na radnom mestu dešava se s obzirom na rasu, pol, invalidnost, jezik, seksualnu orijentaciju, polni identitet, HIV pozitivan status (videti odeljak 6). Od aprila 2013. Inspektorat za rad vratio je na posao 58 trudnica koje su radile nepuno radno vreme i koje su bile otpušene zbog trudnoće ili odlaska na porodiljsko odsustvo.

e. Prihvatljivi uslovi rada

Minimalna mesečna zarada je 21.000 dinara (220 dolara). Sva domaćinstva čiji je prihod manji od 13.680 dinara (149 dolara) mesečno spadaju u siromašna. Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku 24.6 posto stanovništva u opasnosti su da se nađu ispod granice siromaštva. Blizu deset posto stanovništva živi u bedi. Inspektorat za rad odgovoran je za sprovođenje odredbe o minimalnoj ceni rada. U preduzećima u kojima su radnici

organizovani u sindikat zbog kontrole sindikata uglavnom se sprovodi odredba o visini minimalne mesečne zarade. U manjim privatnim firmama poslodavci pak često ne pristaju, a ponekad i ne mogu da obezbede svim radnicima propisanu minimalnu zaradu i obavezne socijalne doprinose, zbog čega ta preduzeća često angažuju radnike da rade nepriljavljeno, odnosno na crno. Radnici koji rade na crno i kojima poslodavci isplaćuju platu u gotovini, bez uplaćivanja socijalnih i penzionih doprinosa, ne prijavljuju kršenje Zakona o radu u strahu da će izgubiti posao. Inspektorat za rad je 2013. izvršio 30.252 inspekcije i proverio preko 545 hiljada radnika i otkrio u zvanično registrovanim firmama 5.523 radnika koji rade bez adekvatno regulisanog radnog odnosa. Nakon inspekcije 4.290 radnika ozvaničilo je radni odnos. Najviše neprijavljenih radnika radi u trgovini, hotelijerstvu i ugostiteljstvu, građevini, poljoprivredi i transportu. Radnici uglavnom prijavljuju Inspektoratu neregularnosti u vezi sa ugovornim obavezama, isplati plata, promenama ugovora o radu i prekovremenom radu.

Zakon predviđa da radna nedelja traje 40 sati. Takođe propisuje postojanje plaćenog odsustva, godišnjeg odmora i posebne naknade za noćni i prekovremeni rad. Prekovremeni rad ne može trajati duže od osam sati nedeljno, zaposleni ne može da radi duže od 12 sati dnevno, uključujući i prekovremeni rad. U okviru osmosatnog radnog vremena predviđena je jedna pauza od trideset minuta. Zaposleni ima pravo na odmor između dva uzastopna radna dana od najmanje 12 sati i na nedeljni odmor u trajanju od najmanje 24 neprekidna sata. U državnim preduzećima uglavnom se poštuju standardi u vezi s trajanjem radne nedelje i dužinom odmora, ali ne i u privatnim preduzećima u kojima država slabije može nadgledati njihovo sprovođenje.

Prema Zakonu o radu uvećanje zarade za prekovremeni rad mora biti najmanje 26 posto od osnovice, kako je i regulisano kolektivnim ugovorom. I mada se radnici najefikasnije mogu izboriti za naknadu za prekovremeni rad preko svojih sindikalnih udruženja i Inspektorat za rad nadzire primenu ove zakonske odredbe.

Preduzeća su zakonski obavezna da oforme odeljenje za bezbednost i zaštitu koje će nadgledati sprovođenje zakonskih odredbi u vezi s bezbednošću i zaštitom na radu. Poštovanje ovih odredbi uglavnom se svodi na najelementarnije mere predostrožnosti (kao što su kupovina sapuna i deterdženata), umesto da se radnicima obezbedi sigurnosna oprema za rad. U slučaju kada poslodavac ne poštuje ove odredbe, radnik se može obratiti Inspektoratu za rad. Poslodavci se mogu obratiti Inspektoratu za rad u slučaju kada smatraju da zahtevi zaposlenog lica u vezi sa bezbednošću i zdravstvenim uslovima nisu opravdani. U slučaju direktne ugroženosti života ili zdravlja, radnik ima pravo da napusti posao ili situaciju u kojoj se našao ne snoseći odgovornost za štetu koju će poslodavac pretrpeti i ne ugrožavajući svoje zaposlenje. Vlasti štite radnike s različitim stepenom uspeha. U Inspektoratu za rad zaposleno je 250 inspektora koji su zaduženi da kontrolišu bezbednost i zdravlje radnika. U državi je retistrovano 331.730 preduzeća, što znači da jedan ispektor treba da vodi računa o 1.330 firmi. U inspekotratu za rad su u 2013. obavili 16.108 provera poštovanja propisa o zaštiti zdravlja i bezbednosti zaposlenih, kojima je obuhvaćeno blizu 270 hiljada radnika. Od ukupnog broja kontrola 1.146 izvršeno je zbog povrede radnika na radnom mestu; u 24 slučaja radnik je na licu mesta izgubio život, a u 11 slučajeva radnici su preminuli pošto su zadobili teške povrede.